

Waar dient een kist voor: om iets op te bergen, of iets terug te vinden?

Het revalidatiecentrum Inghelburch zag wat in de metafoor van de kist.

Maar wat was er opgeborgen, en wat werd er (terug)gevonden?

## Een houten kist en een taboe:

Het onzegbare meer ge-weten maken...

*Een houten kist. Iets wat op een grote container lijkt. In grote rode en zwarte letters "fragile" en "handle with care". Ik sta stil. Ik glimlach bij het lezen van de wegwijzer: "zottekot".*

*Mijn nieuwsgierigheid haalt het van mijn twijfel. Ik overtuig mezelf om een kijkje te nemen aan de binnenkant. Ik piep eerst even achter het zwarte gordijn. Ik ga binnen. Ik sta stil in een kleine zwarte ruimte. Ik laat het geroezemoes op me afkomen. Er hangen kussens, kris-kras door elkaar. Een stuk of tien. Sommigen op een sokkel. Er ligt er eentje op de grond. Fijn wit licht schijnt op de portretten geprint op de kussens. Ik voel de neiging dichterbij te gaan staan. Om beter te kunnen luisteren. Ik voel weer een lichte twijfel. Ik blijf een beetje op afstand maar dan leg ik toch mijn oor op het kussen. Het kussen van de vrouw met de hond. "Ooit was ik zeer bedreven in het vergeten," fluistert een vrouwenstem. Ik buig opnieuw voorover en hoor de woorden van een jongeman, krachtig en overtuigd. Ondertussen is er meer volk de kist binnengekomen. De man naast me staat wat verbaasd rond zich te kijken. "Die kussens spreken," moedig ik hem aan zijn oor te luister te leggen. Hij kijkt me verbaasd aan en schudt zijn hoofd: "Ik denk het niet hoor, mevrouw". Even voel ik me heel alleen en een beetje stom. Ik schud op mijn beurt mijn hoofd, glimlach zachtes en vervolg mijn weg langs de kussens en hun verhaal.*

Misschien was u wel zoals deze vrouwelijke bezoeker vol van uw ervaring in ons Zottekot toen het opgesteld stond op de Publieksdag van Anders Gewoon in Gent. Of misschien vraagt u zich net als de man in het verhaal hierboven nog steeds af wat in hemelsnaam de bedoeling was van die doos op dat Geestelijk Gezondheidcongres in Antwerpen. Verschillende ervaringen zijn mogelijk... Wat mij als psychotherapeut en medebedenker van deze kunstzinnige installatie meest interesseert is de betekenis van deze veelheid aan ervaringen en vooral de betekenis van het grote verschil ertussen. Immers, 'verschil doet merken', stelde Bateson ooit.

### I 'Zottekot'

Ons Zottekot, zoals we onze constructie doopten, heeft op verschillende plaatsen gestaan. Naast de reeds vermelde plaatsen stonden we ook op de persvoorstelling van het bijhorende boek ("Ik was gestoord", Roularta, 2008) en op Open Monumentendag in het gebouw van Inghelburch, centrum voor psychische revalidatie. De reacties waren al even divers als het publiek dat onze installatie bezocht.

Het onbekende schrok heel wat mensen af. "Wat moeten we daarbinnen doen?" vroegen velen voor ze binnen gingen. "Slechts ervaren door uw oor te luister te leggen," was mijn vaak herhaalde antwoord. Mensen willen weten, willen be-grijpen. Het onbekende boezemt angst in. Opmerkelijk was het verschil tussen de bezoekers in Gent (een mengeling van (ex)patiënten, hulpverleners en de man in de straat) en in Antwerpen (enkel hulpverleners). Het kostte ons in Antwerpen veel meer moeite om mensen in ons 'zottekot' te krijgen. Misschien omdat we de naam op een wegwijzer hadden geschreven. "Geen paniek, u kan er aan de andere kant gewoon weer terug uit," overtuigde ik enkele sceptici met een betrap-gevoel-glimlachje. Anderen waten sneller weer-buiten dan dat ze binnen waren geweest. Anderen dachten dat ze "hét" doorhadden en meenden nu te weten hoe het is om stemmen te horen. Ik voelde heel prangend, net als de vrouwelijke bezoeker in het verhaal, hoe het is als je je niet begrepen voelt door de overkant die een heel ander kader hanteert dan jijzelf.

Na een hele dag collega-hulpverleners 'forceren' zich in de ervaring onder te dompelen, begon ik mij af te vragen wat hun weerstand zou kunnen betekenen? Want stond deze installatie niet symbool voor wat ons in onze spreekkamer te beurt valt: het onbekende, het onzegbare, het geroezemoes waar we vat op proberen te krijgen, woorden voor trachten te vinden samen met onze cliënt door met hem of haar in relatie te treden en ons oor geduldig te luister te leggen.

### ■ Een taboe doen wankelen

In dezelfde periode hoorde ik Pieter Embrechts de nieuwste Te Gek?!-cd voorstellen met zijn lied: "Er is niets dat je niet kan zeggen. Ook al slaan je woorden huizen stuk waar je zelf in woont. Er is niets wat je moet verbergen. Want de waarheid wordt door 't leven zelf beloond." Het lijkt simpel als je 't hem hoort zingen, een taboe doorbreken door er openlijk over te spreken. Als psychotherapeut én als mens merk ik dat het onzegbare zegbaar maken toch heel complex is. Misschien is alles zegbaar willen krijgen zelfs een brug te ver. Je hebt o.a. bereidwillige toehoorders nodig én een gezonde dosis inschattingsvermogen wat betreft de effecten van je openheid.

De woorden in dit lied en mijn ervaringen met het Zottekot brengen me terug bij de motivatie om deze installatie te maken: het onzegbare meer ge-weten maken. Een taboe doen wankelen doe je immers niet zomaar. Een diepgeworteld denken over mensen die psychisch onderuit gaan verander je niet snel even. Er 'gewoon' over beginnen praten is vaak geen optie. Tijdens hun therapeutisch proces proberen cliënten/patiënten om met hun naasten terug vernieuwde banden aan te gaan. Zo slagen ze erin om communicatief terug opgemerkt te worden met hun zwakheden en sterktes. De bredere omgeving blijkt vaak moeilijker te bereiken. Zeggen dat je in therapie bent, of voorlopig niet aan 't werk bent om aan jezelf te werken, slaat inderdaad soms kostbare, veilige muren stuk.

Ik ben het eens met de mensen van Te Gek?! en Anders Gewoon dat er heel wat actie nodig is om een maatschappelijk denken te veranderen. Je moet mensen kunnen aanzetten te luisteren. Daarvoor moet je dit negatief beladen thema dat tegelijkertijd angst inboezemt dichterbij kunnen brengen. Om dit te bereiken hebben we kunst als medium gekozen. Kunst probeert immers via een meertalige ingang op de werkelijkheid in beweging te zetten, te raken, en zodoende 'de stroom anders te doen gaan'... Dat we in psychotherapie naar iets gelijkaardig streven, vond ik een leuk 'toeval'.

### ■ Buitenkant – binnenkant

De buitenkant van onze installatie staat, net als de titel van het boek 'Ik was gestoord', recht in het taboe en hoe men denkt en spreekt over mensen die psychisch onderuit zijn gegaan. De titel 'zottekot', net als het trachten te omschrijven wat deze installatie voorstelt, doet enigszins afbreuk aan het kunstzinnige karakter van het geheel. Toch is de naam het eerste wat beklijft. Sommigen, zowel hulpverleners als hulpvragers, vonden het erg ongepast, zelfs beledigend. Jammer genoeg is 'zottekot' nog steeds gangbaar in ons dagelijks taalgebruik. Net als de stempel 'gestoord' gaat hier naast de symbolische betekenis ook nog steeds een heel negatieve labeling vanuit. Soms bedoeld soms niet. Net van die kortzichtige etikettering van de geestelijke gezondheidszorg willen we vanaf.

De binnenkant van de installatie daagt je uit dichter te komen staan. Het doet zo wat ook de verhalen en de foto's in het boek trachten te doen: het belang van de relatie en het verhaal op de voorgrond halen in tegenstelling tot slechts één woord. Één woord dat kan verenigen. Want wij als hulpverleners kleven etiketten in de vorm van diagnoses en zetten ons op deze manier in onze ivoren toren-professional-positie. Maar ook de man in de straat reduceert zijn medemens die psychisch onderuit gaat vaak tot één woord: zot, gek, gestoord, niet alle vijf op een rij... En zo nemen we afstand.



Foto: Rik Van Nuffel

Maar als we stil staan zoals de mevtouw in ons openingsverhaal deed en dichterbij durven komen en luisteren, komen we meer te 'weten'. Uiteraard is dit geen wetenschappelijk 'weten', eerder een ervaren weten, een weten dat nooit helemaal in woorden te vatten valt. Misschien heeft ook het kader van een congres mee bijgedragen tot het minder kunnen doordringen tot de bezoekers. Die waren immers vooral bezig met het zoeken van het lokaal van hun favoriete lezing. "Ik heb geen tijd nu, ik kom straks wel eens terug." Een uitspraak die velen van onze cliënten te verteren krijgen in hun zoektocht naar iemand om op verhaal bij te komen.

Op Open Monumentendag daarentegen waren mensen op zoek naar het verhaal achter het gebouw. Het "zottekot" en zijn verhaal kregen ze 'r gratis bovenop. Er werd stilgestaan en tijd genomen voor een babbel. Vaak kwam de twijfel en de angst ter sprake. "Wat zeg je tegen iemand die opgenomen is? Kan je een kadootje meenemen?" vroeg een bezoeker. Toevallig stond één van de mensen uit het "Zottekot" net naast me. Met opgeheven hoofd zei ze: "Mevrouw, neem alstublieft uw tijd en praat. Ik heb mijn verhaal gedaan en u hoorde één van mijn zinnen door een kussen. Hoewel het wat vreemd is al die mensen op je hoofd te zien gaan liggen," glimlacht ze, "doet het mij enorm veel deugd mensen als u te doen nadenken over zichzelf en anderen." Ook op de dag van Anders Gewoon stond ontmoeten en ervaren meer centraal dan 'objectieve' kennis opdoen. Zelf vond ik Open Monumentendag één van de aangenaamste dagen bij onze installatie. Het publiek was de man in de straat met zijn of haar uiteenlopende mening en gevoel bij 'de psychiatrie'. Hen doen stil staan en doen luisteren was onze betrachting. Hen bevragen in ons maatschappelijke geweten dat in overtuigingen en omgangsvormen vorm krijgt, was een uitdaging.

### Cathy Van Gorp

klinisch psycholoog/psychotherapeut aan het Centrum voor Psychische Revalidatie Inghelburch, Brugge

E cathy.vanqorp@ib.gzgj.be